

Taumata 1

Ka torotoro i ngā tūāhuatanga o te taki pūrākau me te kōrero tuku iho.

KA MŌHIO AU:

- Ki ngā pūrākau mō ngā tūāhua i mahia i ngā tau ki mua
- Ko te iwi Māori te tangata whenua/iwi taketake hoki o Aotearoa, ā, ko rātou hoki te iwi tuatahi i noho ki Aotearoa.
- Arā anō ētahi iwi i tae mai i ētahi wāhi o te ao i runga i ngā take rerekē.
- Ki ētahi pūrākau me ētahi kōrero hītori

KA MĀRAMA AU:

- Kei ngā tāngata katoa ā rātou pūrākau, ā, ko ētahi he rite tonu
- Kāore he mutunga o tēnei mea te hītori
- Ki te ariā o tūrangaewae me te whai hononga ki tētahi hapori

KA MĀTAU AU:

- Ki te kōrero mō ētahi pūrākau Māori me ngā pūrākau a ētahi iwi kē, ahurea kē hoki
- He mea honohono te wā o mua, te wā o nāianei me te āpōpō
- Ina rerekē ana te tūāhua, ka rerekē hoki te whanonga o te tangata

Taumata 2

Ka tūhura i ngā momo pūrākau me ngā kōrero tuku iho.

KA MŌHIO AU:

- Ki ngā meka mō wai tangata, mō te wāhi, me te wā
- He pūrākau ake, he tūāhua ake a tēnā tangata, a tēnā iwi, ā, kāore pea e rite ki ā ētahi atu
- He whakapapa, he hītori hoki tō ngā mea katoa

KA MĀRAMA AU:

- Mā te whakapapa e whakanoho te tangata ki tētahi wāhi, ki ētahi wā, ki ngā tūāhua hoki
- Ki te take e rerekē ai ngā tirohanga hītori o tēnā, o tēnā
- Ka whai koha ngā iwi kē me ngā ahurea kē ki te āhua o Aotearoa o nāianei

KA MĀTAU AU:

- Ki te taki i ngā kōrero mai i tētahi tirohanga kē
- Ki te tuhi kōrero mō ngā mea whaitake o ngā rā o mua o taku rohe
- He hiranga ngā hononga ki te porihanga o mua, o nāianei hoki

Taumata 3

Ka tūhura i ngā tūāhua i wheakotia e tētahi hapori i te wā o nā noa nei me te wā o mua noa atu.

KA MŌHIO AU:

- Ka rerekē te whanonga o te tangata i runga anō i te tūāhua o te kaupapa
- Mō ngā tūāhua, ngā tāngata me ngā wāhi i taku hapori i whakaawetia e ētahi atu
- I taetae mai ngā tāngata ki Aotearoa, ā, ka noho kāinga ki konei
- Mō ētahi tāngata rongonui me tā rātou i mahi ai ki te whakaawe i ngā tāngata puta noa i Aotearoa i taku rohe anō hoki
- Ki te whānuitanga o ngā tūāhua hītori i tū ki Aotearoa

KA MĀRAMA AU:

- Ki ngā tūāhua nunui i pā ki ngā tāngata katoa, ā, he rerekē hoki te pānga ki tēnā hapori, ki tēnā hapori
- Ki te take i tae mai ai ngā tāngata ki Aotearoa, ā, ka hoki kāinga rātou ki konei
- Ki te take ka whakanuia ētahi tūāhua, tāngata hoki i roto i taku hapori

KA MĀTAU AU:

- Ki te whakamārama he aha e whakanuia ai ētahi tūāhua, wāhi, tāngata hoki engari mō ētahi atu kāore e pērā. Ka tirohia he take mō ngā mea e rua.
- Kōrero mō ngā tūāhua ā-motu me te pānga o ērā ki taku hapori
- Ki te hiranga o te whakapapa ina tirohia ana ngā tūāhua me ngā tāngata i roto i te hītori, tae atu ki ngā ingoa wāhi

Taumata 4

Ka tautohu, ka whakamārama hoki i ngā tukunga iho o ngā mahi a te tangata, a te rōpū rānei, i ngā wā o mua.

KA MŌHIO AU:

- Ki te take i pērā te mahi a te tangata i ētahi wā
- Ki te wāhi ki ngā tikanga ki te whanonga o te tangata, i ngā wā o mua, i āianei hoki
- Ki te hua o te pānga mai o te mahi a ētahi ki tangata kē
- Ki te āhua o te mana me tōna pānga ki ngā whakatau me ngā mahi

KA MĀRAMA AU:

- Ki te pānga mai o te hītori kia rerekē ai ngā tikanga whakawhiwhi
- Kia ōrite te whai reo o ngā tāngata katoa o Aotearoa kia kaha ake te māramatanga
- Ngā take me ngā otinga
- Te papātanga o ngā tūāhua me ngā whakatau hītori ki te taiao

KA MĀTAU AU:

- Ka whāngai tonu te taiao i ngā tāngata, ā, me kaha tonu te manaaki
- Ki te whakatakoto tohenga hei whakaatu ko te ōritetanga he motika mō ngā tāngata katoa
- Ki te tātari i tētahi tūāhua me ngā otinga, te whakamārama i ngā tukunga iho ki te whānuitanga o ngā tāngata, o ngā mea rānei (te whenua, te moana, te āhua noho, te mātauranga te aha, te aha)

Taumata 5

Ka tūhura i ngā urupare a te iwi ki te papātanga o te tāmitanga.

KA MŌHIO AU:

- Kī ngā mahi, ngā whanonga me ngā papātanga o te tāmitanga ki Aotearoa
- Kī ngā take i pērā ai te mahi a ngā tāngata i tēnei wā hītori
- Ehara ko Aotearoa anake te whenua i tāmia, tērā anō ētahi whenua i hiahia ki te tāmi i Aotearoa

KA MĀRAMA AU:

- Kī ngā take i tū ai ngā Riri Whenua me te pānga o ērā ki tēnā iwi, ki tēnā iwi
- Kī te pānga o te kaupapa-here ki te whanonga o te tangata
- Kī te korenga o te mana ōrite me te pānga o tēnei ki te whanonga me ngā putanga iho
- Kī te pānga haere tonu o te tāmitanga ki te iwi Māori ki te iwi Pākehā hoki i Aotearoa

KA MĀTAU:

- Kī te whakataurite i ngā whanonga tāmitanga i Aotearoa ki ō ētahi whenua kē atu
- Kī te matapaki i ngā pūtake me ngā mahi o te Karauna me Te Rōpū Whakamana i Te Tiriti o Waitangi i ēnei wā, me te pānga ki ngā iwi

Taumata 6

Ko ngā pūtaketanga me ngā otinga o ngā tūāhua o mua i waihanga i te āhua noho a te iwi o Aotearoa.

He rerekē te titiro a te tangata ki ngā tūāhua o mua e whai tikanga ana ki Aotearoa.

NCEA

Taumata 7

Ko ngā āinga me ngā rōpū o mua i whakaawe i ngā pūtaketanga me ngā otinga o ngā tūāhua o mua e whai tikanga ana ki Aotearoa.

He rerekē ngā whakamārama a tēnā iwi, a tēnā iwi, mō ngā tūāhua e whai tikanga ana ki ngā tāngata o Aotearoa.

NCEA

Taumata 8

Ko ngā pūtaketanga, ngā otinga me ngā whakamāramatanga i ngā tūāhua o mua e whai tikanga ana ki Aotearoa nei, he tino pakeke, ā, kei te tautohetia.

E whakaata mai ana ngā tikanga o te wā i ngā āinga pāpori, ngā āinga ohaoha me ngā āinga tōrangapū hoki.

NCEA